

RAZLIKE U SOCIJALNIM VJEŠTINAMA I KOMPETENCIJI PROSVJETNIH RADNIKA U ŠKOLAMA I DJEČJIM VRTIĆIMA U ODNOSU NA ODABRANE SOCIO-DEMOGRAFSKE VARIJABLE

ZIJADA KARALIĆ

Osnovna škola „Safvet-beg Bašagić“, Novi Travnik, Bosna i Hercegovina
Primary school „SAFVET – beg BAŠAGIĆ“, Novi Travnik, Bosnia and Hercegovina

JOŠKO SINDIK

Institut za antropologiju, Zagreb, Hrvatska
Institute For Anthropological research, Zagreb, Croatia

UDK: 371.136:371.12
371.136:373.211.4

Izvorni znanstveni članak / *Original scientific paper*

Primljeno / *Received*: 11. I. 2016.

Uspješan prosvjetni radnik mora, uz profesionalnu (stručnu), posjedovati i socijalnu kompetenciju (emocionalne i socijalne vještine). Cilj istraživanja je utvrđivanje razlika u socijalnim vještinama i kompetencijama prosvjetnih radnika Srednjobosanskog i Zeničko-dobojskog kantona u odnosu na: dob, radni staž, stupanj obrazovanja te vrstu zanimanja prosvjetnog radnika. Ispitana su 272 sudionika različitih prosvjetnih profila iz privatnih ili javnih odgojno-obrazovnih ustanova, primjenom Upitnika odgojiteljskih kompetencija te Inventara socijalnih vještina. Utvrđeno je postojanje statistički značajnih razlika u skupu socijalnih vještina i kompetenciji, prema socio-demografskim obilježjima: stupnju obrazovanja sudionika, dobi, radnom iskustvu i vrsti zanimanja. Sudionici dobne grupe u rasponu 31 - 40 godina imaju najveću emocionalnu kontrolu. U emocionalnoj i socijalnoj kontroli prednjače sudionici s visokom stručnom spremom. Radno najneiskusniji sudionici superiorni su u vještinama emocionalne kontrole i socijalne izražajnosti. Direktori su superiorni u odnosu na ostale profile zanimanja u socijalnoj izražajnosti i socijalnoj kontroli. Stoga programe treninga socijalnih vještina treba prilagoditi socio-demografskom profilu prosvjetnog radnika.

KLJUČNE RIJEČI: *diskriminacijska analiza, kompetencije, prosvjetni radnici, razlike u socio-demografskim obilježjima, socijalne vještine*

UVOD

Kompetencije prosvjetnih radnika objedinjuju stručne ili profesionalne kompetencije, bazirane na znanjima, te socijalne kompetencije, koje se očituju u emocionalnim i socijalnim vještinama. Tema ovog članka je utvrđivanje razlika u socijalnim i profesionalnim kompetencijama prosvjetnih radnika Srednjobosanskog i Zeničko-dobojskog kantona te razlika svojstvenih njihovim socijalnim vještinama. Razlike se propituju u odnosu na

nekoliko socio-demografskih varijabli: dob, radni staž, stupanj obrazovanja te vrstu zanimanja prosvjetnog radnika. Naime, uvažavanje spoznaja o razlikama u pojedinim vrstama kompetencija među prosvjetnim radnicima u ovim socio-demografskim varijablama, mogu nam pomoći da stručno usavršavanje prosvjetnih radnika ne planiramo i provodimo „ad-hoc“, već diferencirano u odnosu na početnu razinu razvijenosti pojedinih vrsta kompetencija.

Kompetencije objedinjuju skup znanja, vještina i kompetencija u užem smislu. Vještine su pak skup načina primjene znanja i upotrebe propisanih načina rada u izvršenju zadataka i rješavanju problema. I vještine i kompetencije mogu se klasificirati kao: spoznajne (logičko i kreativno razmišljanje), psihomotoričke (fizička spretnost te upotreba metoda, instrumenata, alata i materijala) i socijalne (Vlada Republike Hrvatske, 2009). Temeljne vrste kompetencija su: jezično-komunikacijske (materinji jezik i strani jezici), matematičke, informatičko-tehnologijske, prirodosnanstvene, poduzetničke, socijalne i građanske, koje omogućuju odgovorno, učinkovito uključivanje i kreativno djelovanje u promjenljivim društveno-kulturnim uvjetima (European parliament and the Council of the European Union, 2006).

Kompetencije su posebno značajne u kontekstu uloge prosvjetnog radnika. Naime, prilagođavanje promjenama suvremenog društvenog razvoja zahtijeva promjene u odgoju i obrazovanju. Prepoznavanje kompetencija potrebnih prosvjetnim radnicima i njihovo unaprjeđivanje, jedno je od važnijih pitanja koje moramo razmotriti u kontekstu podizanja kvalitete odgojno-obrazovnog rada. Kompetentan prosvjetni radnik treba posjedovati i posebna znanja, vještine i sposobnosti i posebna obilježja ličnosti, da bi uz uspješno poučavanje, mogao biti i pozitivan model za identifikaciju učenika. Uz stručnu (profesionalnu) kompetenciju, posebno možemo izdvojiti važnost socijalne kompetencije koja podrazumijeva posjedovanje određenih socijalnih vještina prosvjetnih radnika. Profesionalna kompetencija uvjetovana je prirodom pojedine struke i propisana je zakonom i sistematizacijom radnih mjesta: pojednostavljeno, biti stručno kompetentan znači kvalitetno i profesionalno obavljati svoj posao (Sindik, 2009). Socijalna kompetencija je aspekt emocionalne inteligencije i opisuje preduvjete djelotvornog funkcioniranja u socijalnom kontekstu (Sindik, 2009). Profesionalna kompetencija prosvjetnih radnika moguće je sklop niza različitih kompetencija u stalnom međudjelovanju, koje je nužno posjedovati kako bi se kvalitetno obavljala odgojno-obrazovna djelatnost (Kostović-Vranješ i Ljubetić, 2008). Posao prosvjetnih radnika uključuje svakodnevne socijalne interakcije (s kolegama, djecom i roditeljima), pa je potrebno na prilagodljiv način regulirati vlastite emocije ali i znati nositi se s emocijama drugih, što može biti vrlo stresno. Socijalne vještine mogu omogućiti prosvjetnim radnicima lakše suočavanje sa stresom, a važne su i za veću kvalitetu rada s djecom i snažniji uticaj na njihov socio-emocionalni razvoj.

Riggio (1986, 1989) je konstruirao Inventar socijalnih vještina namijenjen mjerenju bazičnih socijalnih ili komunikacijskih vještina. Koncept socijalnih vještina dijeli proces komunikacije u dva područja: *emocionalno* (odnosi se na neverbalnu komunikaciju) i *socijalno* (odnosi se na verbalnu komunikaciju). U svakoj domeni postoje tri odvojene vještine: *izražajnost* (vještina izražavanja komunikacije), *osjetljivost* (vještina primanja komunikacije) i *kontrola* (vještina reguliranja procesa komunikacije) (Riggio, 1986; 1989). Šest je glavnih aspekata socijalnih vještina. **Emocionalna izražajnost** je vještina neverbalnog izražavanja emocionalnih poruka, ali obuhvaća i neverbalno izražavanje stavova, dominacije i znakova interpersonalne orijentacije. **Emocionalna osjetljivost** je vještina primanja i dekodiranja

neverbalnih poruka. **Emocionalna kontrola** je kontrola vještina kontroliranja i usklađivanja emocionalnog i neverbalnog izražavanja, a obuhvaća i sposobnost glumljenja i prikrivanja emocija. **Socijalna izražajnost** je vještina verbalnog izražavanja i sposobnost uključivanja drugih ljudi u socijalnu interakciju. **Socijalna osjetljivost** obuhvaća vještinu dekodiranja i razumijevanja verbalne komunikacije i opće znanje o socijalnim normama i pravilima, pa socijalno osjetljive osobe obraćaju pažnju na ponašanje u društvu i svjesne su koliko je takvo ponašanje prikladno. **Socijalna kontrola** je kontrola vještina samoprezentiranja (Riggio, 1986, 1989). Socijalne vještine opisuju sve sposobnosti koje olakšavaju započinjanje, razvoj i održavanje odnosa među ljudima (Riggio, Trockmorton i DePaola, 1990). Istraživanja socijalnih vještina usmjerena su na naučene sposobnosti i strategije kojima pojedinac osnažuje i poboljšava učinkovitost međuljudskih odnosa (Riggio, 1986). Jedan od najbitnijih faktora razvoja socijalnih vještina kod djece je obitelj, a dinamika obitelji je važan faktor razvoja međuljudske osjetljivosti i socijalnih vještina, jezičnih sposobnosti, vještine suočavanja sa stresom i vještina stvaranja i održavanja mreže socijalne podrške (Riggio, 2000). Za socijalne vještine prosvjetnog radnika, podjednako su važni i verbalni i neverbalni aspekti, a njihovo posjedovanje povezano je s manjim osjećajem usamljenosti, većim zadovoljstvom životom, smanjenom socijalnom anksioznošću, većom aktivnošću te općenito boljom prilagodbom (Riggio, Watring i Throckmorton, 1993). Osobe većeg samopoštovanja samoiskazuju i bolje socijalne vještine (Riggio, Throckmorton i DePaola, 1990). Rezultati objektivnih istraživanja (neosnovanim na samoiskazima) pokazala su da izraženije samopoštovanje vodi vjerovanju o boljoj socijalnoj kompetenciji, ali i to da je to vjerovanje najčešće neutemeljeno (Baumeister i sar., 2003). Socijalne vještine prosvjetnih radnika podrazumijevaju učinkovito socijalno ponašanje, prvenstveno prema djeci, što im omogućuje postizanje socijalnih ciljeva. Vještina prenošenja vlastitih misli i osjećaja, ali i sposobnost primanja i razumijevanja poruka u interakciji sa učenicima, roditeljima ali i kolegama sa posla jedan je od značajnijih faktora uspjeha u radu zaposlenika u odgojno-obrazovnim ustanovama.

Glavni ciljevi ovog istraživanja bili su utvrđivanje razlika u profesionalnim i socijalnim kompetencijama prosvjetnih radnika Srednjobosanskog i Zeničko-dobojskog kantona, u odnosu na: dobnu grupu i duljinu radnog staža sudionika, njihov stupanj obrazovanja te u odnosu na specifičnu vrstu zanimanja prosvjetnog radnika (direktora, pedagoga, odgojitelja, medicinskih sestara i nastavnika).

Pretpostavili smo da ne postoje statistički značajne razlike u profesionalnim i socijalnim kompetencijama prosvjetnih radnika u odnosu na stupanj obrazovanja sudionika (budući da samo obrazovanje nije dovoljno za socijalnu kompetenciju i emocionalne vještine). Nadalje, moglo se pretpostaviti da će u odnosu na dobnu grupu i duljinu radnog staža sudionika te specifičnu vrstu zanimanja prosvjetnog radnika, stariji i radno iskusniji prosvjetni radnici, imati i veću socijalnu i profesionalnu kompetenciju. Ne bismo trebali očekivati razlike, niti u socijalnim vještinama prosvjetnih radnika niti u njihovim kompetencijama, za specifične vrste zanimanja prosvjetnih radnika jer, zapravo, sve profesije imaju stalno priliku komunicirati s ljudima, bilo sa suradnicima, bilo s djecom i njihovim roditeljima, bilo s kolegama.

METODE

UZORAK

U istraživanju su učestvovala 272 ispitanika koji rade u privatnim ili javnim odgojno-obrazovnim ustanovama u BiH, kao nastavnici, pedagozi, direktori škola i vrtića, odgojitelji i medicinske sestre u vrtiću. Istraživanjem je obuhvaćeno 11 vrtića Srednjobosanskog i Zeničko-dobojskog kantona: Travnik (N = 19), Novi Travnik (7), Vitez (8), Bugojno (10), Donji Vakuf (16) i Zenica (29), 15 osnovnih škola: Mehurići (14), Guča Gora (6), Donji Vakuf (6), Vodovod (10), Vitez (18), Karaula (6), Turbe (5), Dolac (6), Opara (7), Novi Travnik (7), Nova Bila (11), Zavidovići (7), dvije škole iz Zenice (3 i 8) i Banja Luke (8), te 3 srednje škole: Medresa iz Travnika (5), Katolički školski centar iz Zenice (10) i MSŠ Travnik (20). Istraživanje je izvršeno u periodu travanj - listopad 2012. godine. Među njima, bilo je 220 žena i 52 muškarca. Od toga, 89 ispitanika radila su u dječjim vrtićima, 148 u osnovnim školama te 35 u srednjim školama. Svi ostali podatci prikazani su u Tabeli 1.

Tabela 1. Socio-demografska struktura uzorka u istraživanju

Vrsta ustanove		Stručna sprema		Životna dob		Radni staž		Trenutna pozicija	
Javni	240 88,2%	SSS	18 6,6%	20-30 god.	67 24,6%	0-10 god.	157 57,7%	nastavnik	184 67,6%
Privatni	32 11,8%	VŠS	108 39,7%	31-40 god.	113 41,5%	11-20 god.	91 33,5%	odgojitelj	40 14,7%
		VSS	138 50,7%	41-50 god.	55 20,2%	21-30 god.	17 6,3%	med. sestra	10 3,7%
		Mr.	10 3,7%	Preko 50 god.	37 13,6%	30 Preko god.	7 2,6%	direktor	22 8,1%
								pedagog	16 5,9%

INSTRUMENTI

Upitnik za procjenu odgojiteljskih kompetencija (UOK, Kuhar i Sindik, 2011) sadrži 34 čestice Likertovog tipa koje opisuju niz osobina i ponašanja važnih u poslu odgojitelja. Čestice upitnika su sastavile Gorana Mišćenić i Sanja Smojver Ažić, a prvi put upitnik su validirali u svom istraživanju Kuhar i Sindik (2011). Faktorskom analizom upitnika pokazalo se da je jedna komponenta dovoljna za kvalitetno tumačenje prostora odgojiteljskih kompetencija (tumači 57% varijance upitnika), a saturirale su ju u odgovarajućoj mjeri sve čestice upitnika. Koeficijent pouzdanosti skale odgojiteljskih kompetencija u istraživanju Kuhar i Sindika (2011) iznosio je $\alpha = 0,98$. U ovom istraživanju iste karakteristike korištene su u procjeni kompetencija svih prosvjetnih radnika, a pouzdanost je također bila vrlo visoka, $\alpha = 0,93$.

Inventar socijalnih vještina ili eng. The Social Skills Inventory ili SSI (Riggio, 1986, 2005), konstruiran je za mjerenje bazičnih socijalnih ili komunikacijskih vještina. SSI dijeli proces komunikacije u dva područja: emocionalno (koje se u prvom redu odnosi na neverbalnu komunikaciju) i socijalno (na verbalnu komunikaciju). Unutar svake su domene tri odvojene vještine: izražajnost (vještina u izražavanju komunikacije), osjetljivost (vještina u primanju komunikacije) i kontrola (vještina u reguliranju procesa komunikacije). Svaka od navedenih šest podskala sadrži po 15 tvrdnji, tako da cijeli SSI ima ukupno 90 tvrdnji. Rezultat se na svakoj podskali određuje zbrajanjem procjena na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva (od 0 do 4). Pouzdanost upitnika u našem istraživanju iznosi $\alpha = 0,77$.

METODE STATISTIČKE ANALIZE

Uz temeljnu deskriptivnu statistiku za čestice upitnika, ispitane su pouzdanosti interne konzistencije u oba primijenjena upitnika (*Cronbach alpha*). Diskriminacijskom analizom utvrdili smo razlike u socijalnim vještinama i kompetencijama prosvjetara, u odnosu na niz zavisnih varijabli: radni staž, dob, stručna sprema. Za varijablu vrsta zanimanja, Kruskal-Wallisovim testom ispitane su razlike u socijalnim vještinama i kompetencijama direktora, pedagoga, odgojitelja, medicinskih sestara i nastavnika, dok su Mann-Whitneyevim U-testom provjerene značajnosti razlika između pojedinačnih parova zanimanja, u slučaju utvrđenih razlika. Podatci su analizirani statističkim paketom SPSS 11.0.

REZULTATI I DISKUSIJA

U Tabeli 2. vrijednost Wilksove λ pokazuje da diskriminacijska funkcija razlikuje statistički značajno sudionike po dobi prema skupu socijalnih vještina. Centroidi grupa su udaljeni, te variraju u rasponu od -0,667 za dobnu grupu preko 50 godina života i 0,269 za dobnu grupu do 30 godina života. Rezultati univarijatne analize varijance ukazuju na postojanje statistički značajnih razlika jedino u dimenziji emocionalna kontrola (najveći prosječni rezultati za dobnu grupu od 31 do 40 godina života, a najmanji za dobnu grupu preko 50 godina života). Predviđanjem grupne pripadnosti na temelju diskriminacijske funkcije, pokazalo se da se na temelju diskriminacijske funkcije može uspješno grupirati 35,2% originalno grupiranih slučajeva.

Tabela 2. Diskriminacijska analiza za sve dimenzije socijalnih vještina u odnosu na dobnu grupu sudionika

Značajnost diskriminacijske funkcije	Karakteristični korijen		Wilksov λ	Kanonička korelacija		χ^2 -test (stupnjevi slobode)		p
Diskriminacijska funkcija	,118		,861	,325		39,428 (21)		< 0,01
VARIJABLE	Wilksov λ	Korelacija s diskriminacijskim faktorom	F-test (3,266)	p	M (N) do 30 god. (66)	M (N) 31 - 40 god. (113)	M (N) 41 - 50 god. (55)	M (N) preko 50 god. (36)
emocionalna izražajnost	,997	,095	,659	,652	36,228 (7,911)	37,047 (7,579)	36,627 (7,632)	35,234 (6,143)
emocionalna osjetljivost	,995	,081	,461	,710	37,863 (6,775)	37,884 (6,178)	38,436 (7,352)	36,750 (7,299)
emocionalna kontrola	,934	,759	6,268	,000	30,454 (5,277)	30,522 (6,906)	27,145 (8,028)	26,416 (4,901)
socijalna izražajnost	,986	,291	1,289	,279	36,909 (8,459)	35,469 (8,455)	35,090 (7,652)	33,722 (6,885)
socijalna osjetljivost	,996	,012	,362	,781	35,227 (7,930)	36,044 (7,278)	36,327 (7,647)	35,111 (6,943)
socijalna kontrola	,986	,250	1,225	,301	36,469 (7,353)	37,548 (7,220)	35,400 (8,120)	35,916 (6,447)
kompetencija prosvjetara	,980	,405	1,794	,149	,132 (,927)	,067 (1,060)	-,084 (,887)	-,301 (1,064)

Legenda: M = aritmetička sredina; σ = standardna devijacija; p = vjerojatnost statističke značajnosti

Pojednostavljeno, rezultati diskriminacijske analize su pokazali da se prosvjetni radnici različitih dobnih grupa generalno statistički značajno razlikuju. Pojedinačne analize dobnih razlika pokazuju da su dobne razlike najočitije u području emocionalne kontrole, gdje je uočljivo da najmlađi sudionici (oni u dobi do 30 godina te između 31 - 40 godina) posjeduju najizraženiju emocionalnu kontrolu, u odnosu na starije kolege i kolegice.

Izgleda da na varijablu emocionalna kontrola ponajviše djeluje specifična vrsta stresa na poslu, kao što je npr. stres odgojitelja, koji se vremenom kumulira (Živčić-Bečirević i Smojver-Ažić, 2005), a čiji su izvori: priroda posla, međuljudski odnosi na poslu, rad s djecom, suradnja s roditeljima. Drugim riječima, vjerojatno je da u ispitanom uzorku ispitanika upravo u ovom aspektu dolazi do najvećih efekata sagorijevanja na poslu (Perrewé i Ganster, 2009).

U Tabeli 3. vrijednost Wilksova λ pokazuje da prva diskriminacijska funkcija razlikuje statistički značajno sudionike po stupnju obrazovanja prema skupu socijalnih vještina. Centroidi grupa su udaljeni, te variraju u rasponu od -0,279 za sudionike sa srednjom stručnom spremom i 0,350 za sudionike s visokom stručnom spremom i poslijediplomskim obrazovanjem. Rezultati univarijatne analize varijance ukazuju na postojanje statistički značajnih razlika u dimenzijama: emocionalna kontrola i socijalna kontrola (u oba slučaja najveći prosječni rezultati za sudionike s visokom stručnom spremom i poslijediplomskim obrazovanjem, a najmanji za sudionike s višom stručnom spremom). Na temelju diskriminacijske funkcije može se uspješno grupirati 53,5% originalno grupiranih slučajeva.

Tabela 3. Diskriminacijska analiza za sve dimenzije socijalnih vještina u odnosu na stupanj obrazovanja sudionika

Značajnost diskriminacijske funkcije		Karakteristični korijen	Wilksov λ	Kanonička korelacija	χ^2 -test (stupnjevi slobode)		p
Diskriminacijska funkcija		,144	,868	,355	37,591 (14)		< 0,01
VARIJABLE	Wilksov λ	Korelacija s diskriminacijskim faktorom	F-test (2,268)	p	M (SD) SSS	M (SD) VŠS	M (SD) VSS, mr, dr
emocionalna izražajnost	1,000	,031	,041	,960	28,500 (5,973)	28,796 (6,085)	28,910 (6,062)
emocionalna osjetljivost	,991	,149	1,267	,283	39,500 (7,065)	37,157 (7,530)	38,145 (5,938)
emocionalna kontrola	,960	,538	5,593	,004	28,278 (4,350)	27,759 (6,278)	30,524 (7,098)
socijalna izražajnost	,992	,213	1,018	,363	36,000 (9,462)	34,639 (7,602)	36,083 (8,293)
socijalna osjetljivost	,999	-,060	,112	,894	36,389 (6,079)	35,898 (7,863)	35,607 (7,298)
socijalna kontrola	,918	,786	11,913	,000	35,056 (7,511)	34,269 (7,267)	38,566 (6,860)
kompetencija prosvjeta	,993	,205	,912	,403	,042 (,900)	-,101 (1,100)	,070 (,931)

Legenda: M = aritmetička sredina; s = standardna devijacija; p = vjerojatnost statističke značajnosti

Pojednostavljeno, rezultati diskriminacijske analize su pokazali da se prosvjetni radnici različitih razina obrazovanja općenito statistički značajno razlikuju. Pojedinačne analize razlika između prosvjetnih radnika različitih stupnjeva obrazovanja pokazuju da su razlike najočitije u područjima emocionalne i socijalne kontrole, gdje je uočljivo da najobrazovaniji sudionici (dakle oni s visokom stručnom spremom, magisterijem ili doktoratom) posjeduju najviše izraženu emocionalnu, ali i socijalnu kontrolu, u odnosu na kolege i kolegice s relativno nižim razinama obrazovanja.

Moguće je da se i veća emocionalna kontrola i socijalna kontrola mogu djelomično steći i višim stupnjevima obrazovanja. Veći opseg znanja u određenim područjima praktičnog rada možda dovodi do raspolaganja bogatijim repertoarom strategija odgojno-obrazovnog rada s djecom, ali i do veće svjesnosti o tome što se određenim strategijama komuniciranja može uspješno riješiti djelotvornom suradnjom s kolegama i roditeljima djece, a što ne.

U Tabeli 4. vrijednost Wilksova λ pokazuje da diskriminacijska funkcija razlikuje statistički značajno sudionike po radnom stažu prema skupu socijalnih vještina. Centroidi grupa su udaljeni, te variraju u rasponu od -0,269 za one s radnim stažem 21 do 30 godina i 0,117 za one s radnim stažem od 21 do 30 godina. Rezultati univarijatne analize varijance ukazuju na postojanje statistički značajnih razlika u dimenzijama emocionalna kontrola i socijalna izražajnost (u oba slučaja, najveći prosječni rezultati utvrđeni su za one do 10 godina radnog staža, a najmanji za one preko 20 godina radnog staža). Na temelju diskriminacijske funkcije može se uspješno grupirati 45,9% originalno grupiranih slučajeva.

Tabela 4. Diskriminacijska analiza za sve dimenzije socijalnih vještina u odnosu na radni staž sudionika

Značajnost diskriminacijske funkcije	Karakteristični korijen		Wilksov l		Kanonička korelacija		c ² -test (stupnjevi slobode)	p
Diskriminacijska funkcija	,115		,886		,321		31,841 (14)	< 0,01
VARIJABLE	Wilksov l	Korelacija s diskriminacijskim faktorom	F-test (2,267)	p	M (SD) do 10 god. (155)	M (SD) 11 - 20 god. (91)	M (SD) preko 20 god. (55)	
emocionalna izražajnost	,989	,301	1,468	,232	29,400 (5,935)	28,165 (6,402)	28,000 (5,141)	
emocionalna osjetljivost	,999	,066	,184	,832	37,910 (7,061)	37,923 (5,873)	37,042 (7,532)	
emocionalna kontrola	,961	,569	5,468	,005	30,187 (6,779)	28,560 (6,965)	25,708 (3,520)	
socijalna izražajnost	,958	,591	5,869	,003	36,929 (8,748)	33,571 (6,751)	33,542 (6,928)	
socijalna osjetljivost	1,000	,015	,013	,988	35,826 (7,923)	35,846 (6,700)	35,583 (6,990)	
socijalna kontrola	,986	,342	1,901	,151	37,335 (7,413)	35,626 (7,592)	35,417 (5,324)	
kompetencija prosvjetara	,986	,340	1,865	,157	,0835 (1,004)	-,078 (,999)	-,294 (,932)	

Legenda: M = aritmetička sredina; σ = standardna devijacija; p = vjerojatnost statističke značajnosti

Jednostavnije rečeno, rezultati diskriminacijske analize su pokazali da se prosvjetni radnici s različitim radnim stažem generalno statistički značajno razlikuju. Pojedinačne analize razlika između prosvjetnih radnika različite duljine radnog staža pokazuju da su razlike najočitije u područjima emocionalne kontrole i socijalne izražajnosti, gdje je uočljivo da sudionici s najkraćim radnim stažem (dakle oni s manje od 10 godina radnog staža) posjeduju najviše izraženu emocionalnu kontrolu, ali i socijalnu izražajnost, u odnosu na radno iskustvo kolege i kolegice.

Tumačenje rezultata može istovjetno onom u slučaju godina života, tj. da na varijablu emocionalna, ali i socijalna kontrola možda najviše djeluje specifična vrsta stresa na poslu, koji se vremenom kumulira (Živčić-Bečirević i Smojver-Ažić, 2005), što se može tumačiti fenomenom sagorijevanja na poslu. Drugim riječima, poželjne efekte većeg radnog iskustva (koje može pozitivno djelovati na selekciju djelotvornih strategija rada i komuniciranja), vjerojatno nadjačavaju efekti sagorijevanja na poslu, vjerojatno zbog kumulativnog djelovanja efekata profesionalnog stresa. Međutim, možda postoji tendencija kod naših ispitanika da visoko procjenjuju vlastite kompetencije, što može biti izraženo kod prosvjetnih radnika koji su na početku svoje karijere. Naime, odgojitelji koje imaju do 10 godina radnog staža procjenjuju da imaju veće odgojiteljske kompetencije od ostalih ispitanika. Dakle, možemo pretpostaviti kako je razlika u kompetencijama i socijalnim vještinama prosvjetnih radnika vjerojatno rezultat smanjenog elana, zamora ali i prezasićenosti poslom kod starijih prosvjetnih radnika, ali bi se uzroci mogli potražiti i u radnoj motivaciji i dugogodišnjoj izloženosti stresu (Perrewé i Ganster, 2009). Za potvrdu naših prethodno iznesenih pretpostavki o motiviranosti starijih prosvjetnih radnika,

svakako bi trebalo provesti daljnja empirijska istraživanja u kojima bismo obuhvatili još neke varijable, kao što su spomenuti stres, radna motivacija, ali i druge.

U posljednjoj analizi, koju zbog opširnosti nismo prikazali tablično, pokazalo se da primjenom Kruskal-Wallis testa, postoji mali broj statistički značajnih razlika u socijalnim vještinama i kompetencijama direktora, pedagoga, odgojitelja, medicinskih sestara i nastavnika. Dvije razlike pronađene su u socijalnoj izražajnosti ($\chi^2 = 10,378$; $p < ,05$) i socijalnoj kontroli ($\chi^2 = 9,669$; $p < ,05$). Najveću socijalnu izražajnost pokazali su direktori ($M = 40,463$, $SD = 6,324$), a najmanju medicinske sestre ($M = 31,900$, $SD = 9,893$). Najveću socijalnu kontrolu pokazali su direktori ($M = 40,313$, $SD = 5,173$), a najmanju odgojitelji ($M = 35,350$, $SD = 7,195$).

Jednostavnije rečeno, rezultati Kruskal-Wallis testa su pokazali da se prosvjetni radnici različitih stručnih profila u određenoj mjeri razlikuju u dimenzijama socijalnih vještina. Analize razlika između prosvjetnih radnika različitih stručnih profila pokazuju da su direktori pokazali najveću socijalnu kontrolu i socijalnu izražajnost, u odnosu na druge stručne profile prosvjetnih radnika.

Tumačenje činjenice da su najveću socijalnu izražajnost, ali i socijalnu kontrolu, pokazali direktori, može se tumačiti činjenicom da njihova iznimno odgovorna profesionalna pozicija zahtijeva manifestnu, vidljivu i uvjerljivu vještinu samoprezentiranja te vještinu verbalnog izražavanja i sposobnost uključivanja drugih ljudi u socijalnu interakciju. I odgojitelji i medicinske sestre neposredno rade s djecom, pa im takve vještine i sposobnosti nisu nužne.

Na temelju rezultata istraživanja, izgleda da na radno, životno, ali i obrazovno iskustvo prosvjetnih radnika, najviše potencijalno utječu posebno na emocionalnu kontrolu, kao varijablu za koju smo pronašli najviše statistički značajnih razlika u odnosu na nezavisne socio-demografske varijable istraživanja. Vjerojatno je da bi efikasan trening socijalnih i emocionalnih vještina mogao dovesti do poželjnih promjena u uobičajenim trajnim sklopovima ponašanja pojedinca. Međutim, to, zapravo, znači i promjenu određenih crta ličnosti u cjelini, ili barem generalizirano za različite radne situacije, što je težak posao za samog pojedinca ali i za voditelje treninga, odnosno edukatore prosvjetnog radnika.

Slabosti istraživanja prvenstveno su metodološke: u psihologiji je općenito teško izbjeći korištenje instrumenata osnovanih na samoprocjenama (Derksen, Kramer i Katzko, 2002). Uz ovakve vrste izvora podataka, korisno bi bilo koristiti i objektivnije mjere, kao što su primjerice procjene koje radi netko drugi (Baumeister i sar., 2003), primjerice direktori, roditelji ili sama djeca kao poučavani.

Stoga bi u budućim istraživanjima kompetencije prosvjetara bilo iznimno važno ispitati putem opservacija roditelja i djece (kao korisnika usluga obrazovnih institucija), ali i različitih nepristranih stručnjaka iz škola i dječjih vrtića. Slaganjem procjena većeg broja procjenjivača došli bismo do objektivnijih procjena razine razvijenosti socijalnih vještina i kompetencija prosvjetnih radnika. Posebno bi važno bilo osmisлити longitudinalno istraživanje kompetencije prosvjetara, umjesto primijenjenog transverznog nacrtu istraživanja usporednog tipa. jedan od smjerova daljnjih istraživanja može biti i analiza interakcija između nezavisnih varijabli: primjerice, najveće razlike u emocionalnoj kontroli mogli smo potencijalno pronaći samo kod najmlađih sudionika s najvišim razinama obrazovanja. Dakako, uvijek je poželjno i povećanje uzorka ispitanika, uz očuvanje visokog stupnja reprezentativnosti ciljne populacije (prosvjetnih radnika).

Praktično bi se rezultati ovog istraživanja mogli primijeniti kao smjernice za kreiranje programa permanentnog (individualnog) stručnog usavršavanja specifičnih subpopulacija prosvjetnih radnika. Radionice za nastavnike, odgojitelje, stručne suradnike i direktore morale bi se prilagoditi dobi, radnom stažu, stručnom profilu te razini obrazovanja prosvjetnih radnika, sa svrhom situacijskog treninga specifičnih socijalnih vještina i kompetencija.

ZAKLJUČAK

Kanoničke diskriminacijske funkcije statistički značajno razlikuju sudionike po skupu socijalnih vještina i kompetenciji, u odnosu na: stupanj obrazovanja sudionika, dobi, radnom iskustvu i vrsti zanimanja. Razlike su pronađene u odnosu na sve zavisne varijable. Za dob prosvjetnih radnika, u dimenziji emocionalna kontrola najveći prosječni rezultati pronađeni su za dobnu grupu od 31 do 40 godina, koji su statistički značajno različiti u odnosu na najstariju dobnu grupu sudionika. Za stupanj obrazovanja, statistički značajne razlike su prisutne u vještinama emocionalna kontrola i socijalna kontrola: u oba slučaja najveći prosječni rezultati za sudionike s visokom stručnom spremom i poslijediplomskim obrazovanjem, a najmanji za sudionike s višom stručnom spremom. Za radno iskustvo, statistički značajne razlike su prisutne u vještinama emocionalna kontrola i socijalna izražajnost: u oba slučaja, najveći prosječni rezultati utvrđeni su za one do 10 godina radnog staža, a najmanji za radno najiskusnije. Prema vrsti zanimanja, dvije statistički značajne razlike pronađene su u socijalnoj izražajnosti i socijalnoj kontroli, u smjeru najvećih rezultata za direktore. Sveukupno, rezultati pokazuju da programe treninga socijalnih vještina treba prilagoditi i zanimanju prosvjetnog radnika i njegovoj dobi, kao i radnom stažu te razini obrazovanja.

LITERATURA

- Baumeister, R.F., Campbell, J.F., Krueger, J.I. i Vohs, K.D. (2003) Does High Self-Esteem Cause Better Performance, Interpersonal Success, Happiness, Or Healthier Lifestyles? *Psychological Science In The Public Interest*, 4 (1), str. 112-123.
- Derksen, I., Kramer, I. i Katzko, M. (2002) Does a self-report measure for emotional intelligence assess something different than general intelligence? *Personality and Individual Differences*, 32 (1), str. 37-48.
- European Parliament and the Council of the European Union (2006) Key competences for lifelong learning – a European reference framework, *Official Journal of the European Union*, 394, str. 13-18.
- Kostović-Vranješ, V., Ljubetić, M. (2008) „Kritične točke“ pedagoške kompetencije učitelja, *Život i škola*, 20 (56), str. 147-162.
- Kuhar, A., Sindik, J. (2011) Povezanost emocionalne kompetencije s odgojiteljskim radom, *Naša škola*, 57 (227), str. 89-114.

Perrewé, P.L. i Ganster, D.C. (ur.) (2010) *Research in occupational stress and well being. Volume 8: New Developments in Theoretical, Conceptual, and Methodological Approaches to Job Stress*, UK, Emerald.

Riggio, E.R. (1986) Assessment of Basic Social Skills, *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (3), str. 649-660.

Riggio, R.E., Throckmorton, B. i DePaula, S. (1990) Social Skills and Self-Esteem, *Personality and Individual Differences*, 11 (8), str. 799-804.

Riggio, R.E., Watring, K.P. i Throckmorton, B. (1993) Social Skills, Social Support and Psychological Adjustment, *Personality and Individual Differences*, 15 (3), str. 275-280.

Riggio, H.R. (2000) Measuring attitudes toward adult sibling relationships: The Lifespan Sibling Relationship Scale, *Journal of Social and Personal Relationships*, 17 (6), str. 707-728.

Riggio, R.E. (2005) The Social Skills Inventory (SSI): Measuring nonverbal and social skills. U: V. Manusov (ur.), *The sourcebook of nonverbal measures: Going beyond words*, Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum Associates, str. 25-33.

Sindik, J. (2009) Jesu li profesionalci socijalno kompetentni? *Dijete Vrtić Obitelj*, 54, str. 6-11.

Vlada Republike Hrvatske (2009) *Hrvatski kvalifikacijski okvir, osnovni pojmovi*, URL: (http://www.vlada.hr/hr/aktualne teme_i_projekti /aktualne teme/hko_ hrvatski_kvalifikacijski_okvir/osnovni_pojmovi), posjećeno 17. 10. 2009.

Živčić- Bečirević, I. i Smojver-Ažić, S. (2005) Izvori stresa na poslu odgajatelja u dječijim vrtićima, *Psihologijske teme*, 14 (2), str. 3-13.

DIFFERENCES IN SOCIAL SKILLS AND COMPETENCES OF TEACHERS IN SCHOOLS AND KINDERGARTENS IN RELATION TO THE CHOSEN SOCIO-DEMOGRAPHIC VARIABLES

SUMMARY

A successful educator must possess professional (expert) and social competence (emotional and social skills). The goal of research is to determine the differences in social skills and competencies of educators of Central and Zenica-Doboj Canton in relation to: age, work experience, education level and type of occupation educator. The study enrolled 272 participants of different educational profile, employed in private and public educational institutions, using the Questionnaire of Teacher Competences and Social Skills Inventory. The statistically significant differences in the set of social skills and competence are found, according to socio-demographic characteristics: education level of participants, age, work experience and type of occupation. Participants in the age group ranging 31 - 40 years have the highest emotional control. Participants with higher education are the best in the emotional and social control. The least experienced participants are superior in skills of emotional control and social expressiveness. Directors are superior to other occupational profiles in social expressiveness and social control. Therefore, social skills training programs should be adapted to the socio-demographic profile of the educators.

KEYWORDS: *competence, differences in socio-demographic characteristics, discriminant analysis, educators, social skills*